

Politieke peiling Ipsos I&O september

Rapport Ipsos I&O zetelpeiling en achtergronden

Colofon

Uitgave

Ipsos I&O
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2024/207

Datum

september 2024

Auteurs

Peter Kanne
Asher van der Schelde
Maartje van de Koppel

Copyright

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Tevredenheid met Schoof neemt iets af	4
Ontevreden BBB- en PVV-kiezers hebben het niet over stikstof, landbouw of asiel	4
Afnemende tevredenheid heeft nog geen electorale consequenties	5
1 Ipsos I&O zetelpeiling	8
1.1 Zetelpeiling	8
1.2 Kiezersmotivaties	10
1.3 Kiezersstromen vanaf TK23	12
1.4 Stemmotieven	13
1.5 Thema's	15
1.6 Bindingskracht partijen	18
2 Waardering en bekendheid politici	19
2.1 Ministers: bekendheid	19
2.2 Ministers: waardering	20
2.3 Fractievoorzitters: bekendheid	22
2.4 Fractievoorzitters: waardering	23
3 Tevredenheid met kabinet Schoof	25
3.1 Tevredenheid met Schoof neemt iets af	25
3.2 Ontevreden BBB- en PVV-kiezers hebben het niet over stikstof, landbouw of asiel	26
4 Onderzoeksverantwoording	29

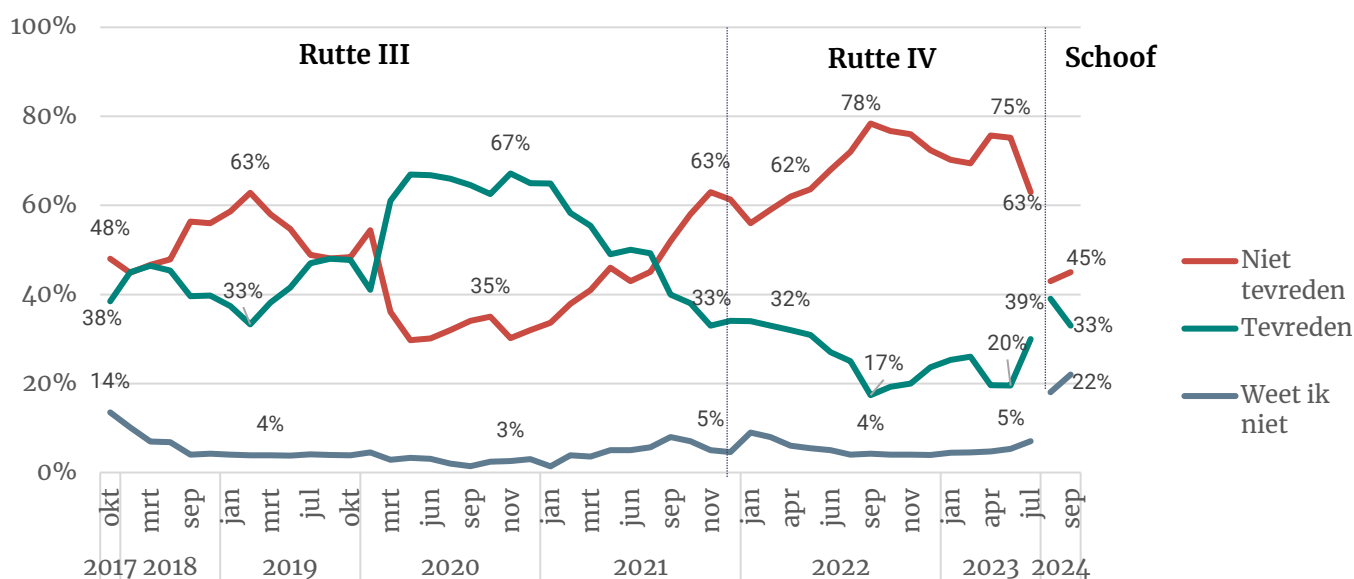
Samenvatting

Tevredenheid met Schoof neemt iets af

In mei, na de presentatie van het hoofdlijnenakkoord maar voordat de ministersploeg bekend was, waren kiezers behoorlijk enthousiast over het nieuwe kabinet van PVV, VVD, NSC en BBB. De helft (50%) gaf aan heel of tamelijk tevreden te zijn. Vlak na het aantreden van het kabinet, in juni, was nog 39 procent van de kiezers tevreden. Inmiddels is de tevredenheid licht gedaald tot 33 procent. Vergelijkbaar met de tevredenheid over Rutte IV vlak na het aantreden (april 2022). Daar staat tegenover dat destijds een veel groter aandeel ontevreden was (62%) dan nu (45%). Op dit moment heeft ruim één op vijf (22%) geen duidelijke mening over het kabinet Schoof.

Figuur 1: Hoe tevreden of ontevreden bent u over het kabinet Rutte III/Rutte IV/Schoof I.

Basis: allen (n=2.208)

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

Ontevreden BBB- en PVV-kiezers hebben het niet over stikstof, landbouw of asiel

Hoewel nog steeds de kiezers van de vier coalitiepartijen het meest tevreden zijn, zien we daar ook de grootste afname van het enthousiasme. Het meest tevreden zijn de huidige PVV-kiezers, maar ook daar nam de tevredenheid af: van 92 procent in mei via 81 procent naar 73 procent.

Kiezers van de coalitiepartijen die nu niet of niet zo tevreden zijn met dit kabinet hebben het vooral over de stoeve samenwerking tussen de coalitiepartijen, het geruzie, het onderling wantrouwen. PVV-kiezers beklagen zich erover dat de PVV teveel water bij de wijn heeft moeten doen, VVD-kiezers vinden de bewindslieden van de andere partijen vaak niet goed. Opvallend is dat PVV-, BBB-, VVD- en NSC-kiezers die niet zo tevreden zijn niet spontaan beginnen over stikstof, landbouw, boeren, asiel of immigratie.

Kiezers van de oppositiepartijen doen dat juist wel. Zij zien grote problemen opdoemen als het gaat over het klimaat, de natuur, de focus op immigratie en asiel. Veel links-progressieve kiezers, maar ook kiezers van het CDA vinden de plannen niet realistisch.

Een GL-PvdA-kiezer: “De ministers verkondigen plannen die zij nauwelijks waar kunnen maken. Asielbeleid, landbouw plannen. Ook de plannen betreffende de zorg zijn niet vertrouwenwekkend.”

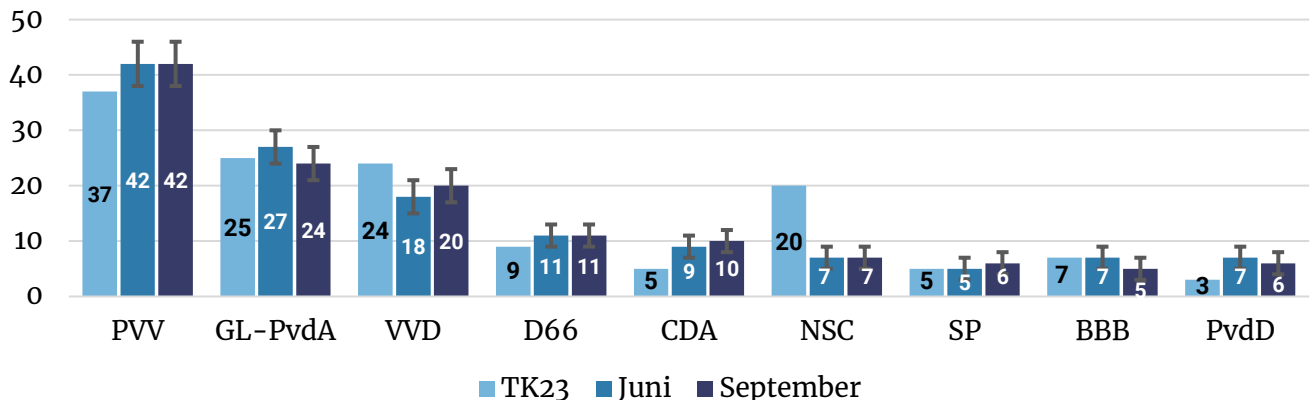
Is dit in tegenspraak met conclusie dat vertrouwen in kabinet is toegenomen volgens onderzoek voor NOS?
 Nee. Het Prinsjesdag-onderzoek is jaarlijks, er wordt vergeleken met september 2022 en 2023. In deze politieke peiling vergelijken we de tevredenheid van september 2024 met die van juni 2024. De NOS schrijft op basis van ons onderzoek ook: “Het vertrouwen was in 2022 en 2023 heel laag. Van alle Nederlanders heeft 44 procent vertrouwen in de landelijke politiek en 42 procent in het kabinet-Schoof. Vorig jaar had 33 procent vertrouwen in de politiek en slechts 24 procent in het demissionaire kabinet-Rutte IV.”
 Bovendien is vertrouwen iets anders dan tevredenheid. Met tevredenheid kijken kiezers terug, wat heeft het kabinet al gepresteerd? 33 procent is daarover tevreden. Vertrouwen kijkt vooruit: 42 procent heeft vertrouwen in de toekomstige prestaties van het kabinet Schoof.

Afnemende tevredenheid heeft nog geen electorale consequenties

De gedaalde tevredenheid heeft nog geen invloed op de electorale verhoudingen. De PVV is nog altijd veruit de populairste partij van het land en zou nu uitkomen op 42 zetels, vijf meer dan in de huidige Tweede Kamer. Daarachter volgen GroenLinks-PvdA (24) en VVD (20). De enige significante wijziging ten opzichte van juni is dat FvD lichte winst boekt (van 3 naar 5 zetels). Kijk voor de volledige zetelverdeling op pagina 8.

Figuur 2: Peiling Tweede Kamerverkiezingen (16 september 2024) (zetels)

Basis: zou zeker/waarschijnlijk wel of waarschijnlijk niet stemmen en heeft eerste voorkeurspartij (n=1.967)

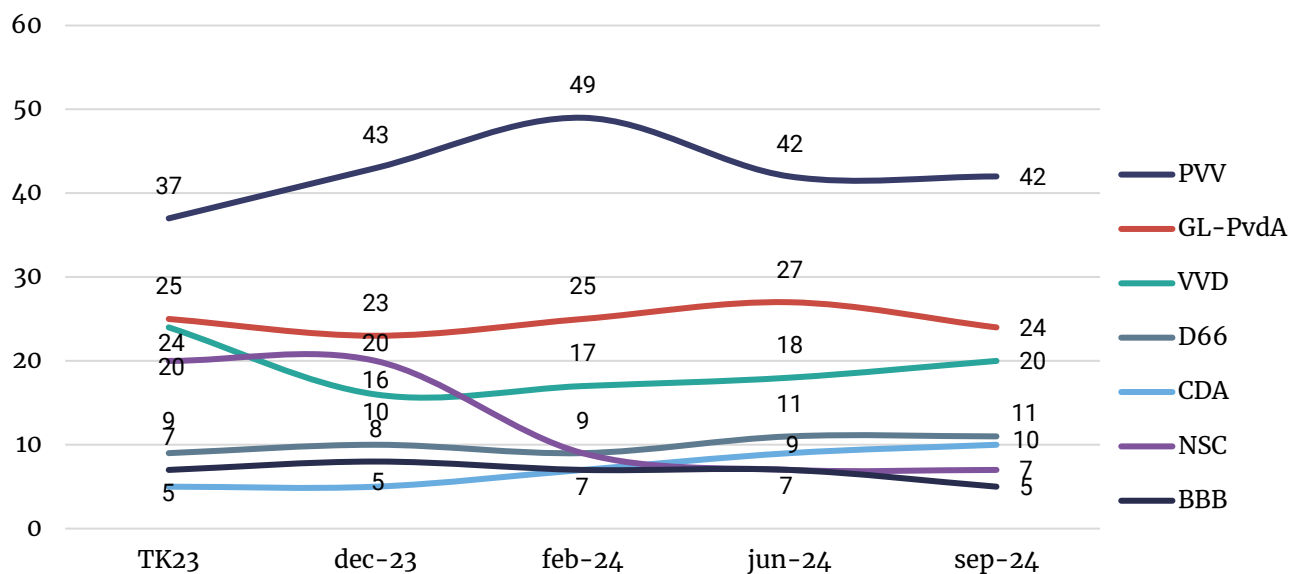

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

Als we iets verder terugkijken, de Tweede Kamerverkiezingen van november 2023, zijn er meer electorale verschuivingen waar te nemen.

Figuur 3: Peilingen Tweede Kamerverkiezingen sinds november 2023

Basis: zou zeker/waarschijnlijk wel/waarschijnlijk niet stemmen, heeft partij van eerste voorkeur (n=1.967)

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

In de maanden na de verkiezingen steeg de **PVV** verder door, tot 49 zetels in februari. Sindsdien is de partij wat ingezakt, maar het verschil met andere partijen is nog altijd zeer ruim. Geert Wilders is onder z'n eigen achterban nog steeds mateloos populair (een 8,5). Kiezers hebben een voorkeur voor de PVV omdat ze een strenger asiel- en immigratiebeleid willen. Ze rekenen erop dat de PVV hiervoor kan zorgen. Het uitroepen van een asielcrisis door minister Faber kan dan ook op veel enthousiasme rekenen onder deze kiezersgroep, zo zien we vandaag in het [Prinsjesdagonderzoek](#) dat Ipsos I&O uitvoerde in opdracht van de NOS. Afgezien van dat PVV-kiezers het inhoudelijk anders willen – waar ze nu optimistisch over zijn – vinden ze in sterke mate dat de PVV 'opkomt voor mensen zoals ik'.

GroenLinks-PvdA haalt sinds de Tweede Kamerverkiezingen tussen de 23 en 27 zetels. Ook nu is dat het geval (24, de afname van 3 zetels is geen significante daling). Opvallend is dat fractievoorzitter Frans Timmermans op weinig enthousiasme kan rekenen. Kiezers waarderen hem gemiddeld met een 4,4. Alleen Stephan van Baarle en Thierry Baudet scoren slechter. Bovendien is fractieleider Timmermans voor slechts 8 procent van de GroenLinks-PvdA-kiezers een motief om op de partij te stemmen, de laagste score onder de partijen. Gemiddeld geldt dat voor 20 procent.

De **VVD** lijkt enigszins in de lift te zitten. De liberalen kunnen in deze peiling op 20 viruele zetels rekenen, vier meer dan kort na de verkiezingen. Kiezers waarderen de stabiliteit die de partij brengt in het woelige politieke landschap. De VVD-ministers worden relatief goed gewaardeerd (Van Weel, Heinen en Brekelmans halen een zes of hoger) en van de vier coalitieleiders krijgt Dilan Yesilgöz – met een 5,4 – gemiddeld de hoogste waardering.

Ook in de lift zit het **CDA**. De partij van Henri Bontenbal verdubbelt in deze peiling ten opzichte van de huidige zetelverdeling in de Tweede Kamer (van vijf naar tien). Dat is voor een groot deel op het conto van Henri Bontenbal te schrijven. Hij is, met een gemiddelde score van 6,1, de best

gewaardeerde fractievoorzitter in het parlement. Voor 53 procent van de CDA-kiezers is de leider een belangrijke reden voor de partij te stemmen, waarmee de leider beduidend belangrijker is dan bij andere partijen.

NSC en BBB waren de afgelopen week veelvuldig in het nieuws. NSC omdat fractievoorzitter Omtzigt tijdelijk een stap terugdoet. Tot electorale schade leidt dit nog niet: NSC verliest enkele kiezers die Omtzigt als instabiel beschouwen, maar anderen waarderen zijn eerlijkheid juist. Ten opzichte van juni verandert het zetelaantal van de partij niet (7). Wel daalt de populariteit van Pieter Omtzigt verder. Een jaar geleden scoorde hij nog een 7,5 in juni was dat een 5,6 en nu komt hij uit op een 5,2. Zijn (tijdelijke) vervanger Nicolien van Vroonhoven is weliswaar nog vrij onbekend (17% kent haar) maar krijgt een keurige 5,6 van de kiezers.

Minister voor Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur Wiersma (BBB) kondigde deze week de plannen om de veestapel in te krimpen in een licht afgezwakte vorm door te zetten. BBB verliest hier enkele teleurgestelde kiezers door maar het leidt niet tot een significant zetelverlies. De populariteit van Caroline van der Plas is – met een 5,2 – stabiel te noemen.

Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van vrijdagmiddag 13 september tot maandagochtend 16 september 2024. Er was geen opdrachtgever. In totaal werkten 2.208 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. De steekproef is grotendeels getrokken in het I&O Research Panel. Een deel (n = 213) deed mee via PanelClix. Dit zijn voornamelijk jongeren, lager opgeleiden en respondenten met een niet-westerse en laagopgeleide achtergrond.

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken.

1 Ipsos I&O zetelpeiling

1.1 Zetelpeiling

In de Ipsos I&O-zetelpeiling van maandag 16 september 2024, de dag voor Prinsjesdag, komt de PVV opnieuw naar voren als grootste partij. De partij van Wilders zou nu kunnen rekenen op zo'n 42 zetels. Vijf meer dan nu het geval is in de Tweede Kamer, maar vier à vijf minder dan in mei.

Coalitiegenoten NSC (-13) en VVD (-4) leveren in ten opzichte van de huidige zetelverdeling. Maar, in vergelijking met juni dalen deze partijen niet. De VVD lijkt de weg omhoog te hebben ingezet en komt nu uit op 20 zetels. NSC lijdt vooralsnog niet onder het tijdelijke vertrek van fractievoorzitter Pieter Omtzigt en komt wederom uit op zeven zetels.

Verder is het gestage herstel van het CDA opvallend. De christendemocraten komen in deze peiling uit op tien zetels, een verdubbeling van het huidige zetelaantal.

Ook Forum voor Democratie boekt voor het eerst sinds lange tijd een plusje: van 3 naar 5.

Tabel 1.1: Peiling Tweede Kamerverkiezingen 16 september 2024 (zetels)

"Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?"

Basis: zou zeker/waarschijnlijk wel of waarschijnlijk niet stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.967).

Partij	TK23	Peiling 13 mei	Peiling 21 mei	Peiling 17 juni	Peiling 16 september	Vershil t.o.v. juni	Vershil t.o.v. TK23
PVV	37	47	46	42	42	0	+5
GroenLinks-PvdA	25	26	26	27	24	-3	-1
VVD	24	18	17	18	20	+2	-4
D66	9	10	10	11	11	0	+2
CDA	5	7	7	9	10	+1	+5
NSC	20	8	8	7	7	0	-13
BBB	7	6	7	7	5	-2	-2
Partij voor de Dieren	3	5	5	7	6	-1	+3
SP	5	5	5	5	6	+1	+1
SGP	3	4	4	4	2	-2	-1
Volt	2	4	4	4	4	0	+2
DENK	3	2	3	3	3	0	0
FvD	3	3	3	3	5	+2	+2
ChristenUnie	3	4	4	3	4	+1	+1
JA21	1	1	1	0	1	+1	0
Kabinet (PVV, VVD, NSC, BBB)	88	79	78	74	74	0	-14

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

Tabel 1.2: Peiling Tweede Kamerverkiezingen 16 september 2024 (percentages en zetels)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.967).

Partij	Percentage	Marges	Zetels	Marges
PVV	27,0%	(25,0; 29,0)	42	+/- 4
GroenLinks-PvdA	15,7%	(14,0; 17,4)	24	+/- 3
VVD	13,2%	(11,6; 14,8)	20	+/- 3
D66	7,4%	(6,2; 8,6)	11	+/- 2
CDA	6,2%	(5,1; 7,3)	10	+/- 2
NSC	4,4%	(3,4; 5,4)	7	+/- 2
SP	4,4%	(3,5; 5,3)	6	+/- 2
Partij voor de Dieren	4,3%	(3,4; 5,2)	6	+/- 2
BBB	3,8%	(2,9; 4,7)	5	+/- 2
FvD	3,1%	(2,3; 3,9)	5	+/- 2
Volt	3,0%	(2,2; 3,8)	4	+/- 2
ChristenUnie	2,8%	(2,0; 3,6)	4	+/- 2
DENK	2,1%	(1,4; 2,8)	3	+/- 2
SGP	1,8%	(1,2; 2,4)	2	+/- 2
JA21	0,7%	(0,3; 1,1)	1	+/- 1

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

1.2 kiezersmotivaties

De PVV zou nog altijd veruit de grootste partij van het land zijn als er nu verkiezingen zouden worden gehouden. De partij van Geert Wilders zou kunnen rekenen ruim een kwart (27%) van de stemmen.

De belangrijkste reden om op de PVV te stemmen is nog altijd de standpunten van de partij rondom immigratie en asiel. Deze kiezers willen strengere immigratieregels en zien de PVV als de partij om dit af te dwingen. Een kiezer vat dit sentiment als volgt samen: *“Het asielbeleid spreekt mij aan. Nederland is vol en het is een keer genoeg geweest met gelukzoekers die maar blijven komen in Nederland. De echte asielzoekers zouden een goede behandeling moeten krijgen maar door de grote aantallen krijgen zij niet de zorg die ze verdienen.”*

Ook waarderen kiezers de duidelijke communicatie van de partij en Geert Wilders in het bijzonder. PVV-kiezers waarderen bovendien de nieuwe weg die is ingeslagen door het kabinet. Zo zegt iemand: *“Eindelijk wordt de stem van het volk uitgesproken.”*

GroenLinks-PvdA behaalt sinds de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 steevast rond de 25 zetels. Bij deze meting zijn dit er 24 (het verschil met juni – 27 – is niet significant). Kiezers met een voorkeur voor GroenLinks-PvdA noemen doorgaans de combinatie van groene (klimaat en milieu) en rode standpunten (sociale rechtvaardigheid). Zo zegt een kiezer: *“De standpunten over de klimaatcrisis en linkse standpunten m.b.t. de economie, belasting, zorg etc.”* Lijsttrekker Frans Timmermans wordt relatief weinig genoemd als reden om op de partij te stemmen.

De VVD staat nog steeds op verlies (-4) in vergelijking met de huidige zetelverdeling in de Kamer maar lijkt langzaam de weg omhoog te hebben ingeslagen. In deze peiling zijn de liberalen goed voor 20 zetels. Kiezers waarderen de stabiliteit die de partij brengt in de woelige Nederlandse politiek. Zo zegt een VVD'er: *“De VVD blijft standvastig in hun beleid.”*

Ook waarderen kiezers standpunten van de VVD rondom ondernemerschap en economische groei. Anderen wijzen op de liberale waarden van de partij en noemen daarbij individuele vrijheid en verantwoordelijkheid. Een VVD'er vat het algehele sentiment als volgt treffend samen: *“Liberale standpunten, verstandig financieel en economisch beleid, ervaren bestuurders.”*

D66 komt in deze peiling naar voren als vierde partij van het land met elf virtuele zetels. Een omvangrijk deel (14%) van de huidige kiezers stemde in november 2023 nog op GroenLinks-PvdA. Dat was vaak een strategische stem in de hoop dat de linkse samenwerking de grootste zou kunnen worden en op basis daarvan een progressief kabinet mogelijk zou zijn. Deze strategische kiezers keren nu vaak terug bij D66. Een kiezer omschrijft deze stap als volgt: *“In 2022 was het een tactische stem om te voorkomen dat de VVD de grootst zou worden. D66 is heeft het meest uitgesproken standpunt voor de steeds belangrijker worden ontwikkeling van een federaal Europa. Ook hun niet aflatende drive voor meer middelen voor het onderwijs.”*

Ook standpunten rondom klimaat en het progressieve karakter van de partij duwt kiezers richting D66.

Het **CDA** kan nu rekenen op negen zetels, een stijging van vier zetels ten opzichte van het zetelaantal in de Tweede Kamer. Fractievoorzitter Henri Bontenbal wordt relatief vaak genoemd als reden om op de partij te stemmen. Een kiezer noemt hem ‘een van de laatste Kamerleden met fatsoen én hersenen’. CDA slaagt erin kiezers bij NSC weg te lokken die teleurgesteld zijn over de

opstelling van de partij sinds de Tweede Kamerverkiezingen. Ook het uitvallen van Pieter Omtzigt leidt ertoe dat kiezers de overstap maken naar het op het oog stabielere CDA.

Afgelopen week liet NSC-fractievoorzitter en oprichter Pieter Omtzigt weten tijdelijk een stap terug te doen vanwege gezondheidsredenen. Vooralsnog leidt dit niet tot (extra) zetelverlies voor NSC. Net als in juni zou de partij nu kunnen rekenen op circa zeven zetels, dertien minder dan in de Tweede Kamer. Er zijn kiezers die uitwijken naar bijvoorbeeld CDA en VVD vanwege de onzekerheid omtrent Omtzigt. Zo zegt een kiezer die nu naar de VVD neigt: *“Omtzigt maakt niet waar wat ik verwacht had.”* Aan de andere kant zijn er ook kiezers die nog steeds een voorkeur hebben voor NSC vanwege Omtzigt en zowel zijn deskundigheid als eerlijkheid waarderen.

De BBB lijkt iets in te leveren, al is de daling van 7 naar 5 zetels net niet significant. Kiezers waarderen nog altijd de duidelijke communicatie van de partij en het leiderschap van Caroline van der Plas. Een BBB'er vat dit sentiment als volgt samen: *“Ik hoop dat Caroline met haar no nonsense aanpak goede dingen voor elkaar gaat krijgen. En aangezien dat niet van vandaag op morgen te realiseren valt, krijgt ze van mij daar voorlopig de volle steun voor.”*

Minister Wiersma van Landbouw, ook BBB, deelde vorige week de nieuwe ‘mestplannen’ van het kabinet. Ze zet de plannen van haar voorganger Adema om de veestapel in te krimpen in een licht afgezwakte vorm door. Landbouworganisatie LTO is kritisch op de plannen en stelt dat ‘perspectief op de korte termijn ontbreekt’. Een enkele kiezer keert de partij de rug toe vanwege de plannen: *“Zeer teleurgesteld in Minister Wiersma slappe knieën op het mestbeleid richting Brussel.”*

Forum voor Democratie scoort in deze peiling significant beter dan in juni (van 3 naar 5 zetels). De partij haalt enkele kiezers weg bij de PVV die vinden dat hun voormalige voorkeurspartij te veel water bij de wijn heeft gedaan in het nieuwe kabinet. Zo zegt een kiezer: *“Er is tot nu toe niets van hetgeen PVV had beloofd nagekomen. FvD doet zijn best.”*

1.3 Kiezersstromen vanaf TK23

NSC slaagt er het minst goed in van alle partijen om haar kiezers van bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 vast te houden. Een derde (31%) zou nu opnieuw voor NSC kiezen. Oud-NSC-kiezers waaiëren uit over een breed scala aan partijen: zestien procent trekt naar de PVV, elf procent naar het CDA en negen procent naar VVD.

De PVV slaagt er wel in kiezers vast te houden (83% zou opnieuw PVV kiezen). Ook CDA (88%) en kleinere partijen zoals CU (90%) en PvdD (85%) lukken dit.

GroenLinks-PvdA en D66 wisselen kiezers uit. Negen procent van de GL-PvdA'ers uit november 2023 zouden nu D66 stemmen, omgekeerd geldt dit voor 14 procent van de ex-D66-kiezers.

Naast ex-NSC'ers snoept de PVV ook kiezers weg bij VVD (14% van de VVD-kiezers van TK23 zou nu PVV stemmen) en BBB (16%).

Tabel 2.3: Peiling Tweede Kamerverkiezingen 16 september 2024, naar stemgedrag TK23

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen (n = 1.967). Alleen partijen getoond met minstens 30 waarnemingen. Blauw = 50% of meer op de diagonaal, rood = minder dan 50% op de diagonaal.

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SP	DENK	PvdD	FvD	CU	Volt
PVV	23%	83%	1%	14%	16%	2%	16%	1%	3%			3%		3%
GL-PvdA	13%		75%	1%	5%	14%	2%		7%	2%	8%			
VVD	12%	3%	1%	66%	9%	1%	4%		1%					3%
D66	6%	1%	9%	3%	5%	61%			7%				3%	3%
CDA	6%	1%	1%	6%	11%	3%	4%	88%	1%					3%
NSC	4%	1%	0%		31%	1%			3%					
PvdD	4%		3%		1%				2%	2%	85%			4%
SP	4%	1%	3%		3%	5%	6%	5%	64%			3%	3%	
BBB	3%	1%		1%	3%		56%		1%	4%				
FvD	3%	1%								5%		90%		4%
Volt	3%		4%	1%		5%			1%		2%			77%
CU	2%		2%		2%	1%							90%	
DENK	2%						1%	2%		76%				
SGP	1%						1%							
JA21	1%				1%									
Een andere partij	2%	1%	1%		2%	2%	1%							
Ik weet het echt niet	13%	7%	2%	6%	10%	4%	8%	4%	10%	11%	5%	5%	4%	4%

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

1.4 Stemmotieven

Inhoud belangrijkste stemmotief, lijsttrekker verliest aan relevantie

De inhoud weegt voor de Nederlandse kiezer het zwaarst. Zes op de tien (60%) zeggen dat de standpunten van een partij een van de belangrijkste redenen zijn om op een partij te stemmen, voor vier op de tien (42%) weegt de ideologie van een partij mee.

In aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van november vorig jaar waren met name de lijsttrekker en de strategische stem vaker belangrijke redenen om op een partij te stemmen. Zo woog in november voor 33 procent de lijsttrekker mee, nu is dat nog 20 procent. Dit verschil komt met name door een daling bij de NSC-kiezer. In juni – en eerder in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen – speelde voor 59 procent van de NSC-kiezers de lijsttrekker een belangrijke rol, duidelijk boven het gemiddelde. Nu speelt het voor 39 procent mee (zie tabel 1.4).

Tabel 1.3: Belangrijkste reden(en) om te stemmen op een partij, in sept'23, nov'23, juni'24 en sept'24

'Wat is of zijn voor u de belangrijkste reden(en) om op <voorkeurspartij> te stemmen?'

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: heeft voorkeurspartij (n = 1.967).

Reden	Sept'23	Nov'23	Juni'24	Sept'24
De standpunten / het partijprogramma van deze partij	61%	66%	66%	60%
De ideologie van deze partij	46%	44%	48%	42%
Deze partij komt op voor mensen zoals ik	35%	33%	32%	29%
Deze partij zorgt voor een stabiel bestuur van Nederland	24%	24%	24%	24%
De lijsttrekker / leider van deze partij	31%	33%	21%	20%
Deze partij voert goed oppositie tegen regeringspartij(en)	17%	15%	15%	14%
Uit gewoonte, ik stem (bijna) altijd op deze partij	11%	11%	11%	12%
Ik ben tegen de andere partijen (anders dan de partij waar ik op stem)	10%	10%	11%	11%
Een online stemhulp (bijvoorbeeld StemWijzer/Kieskompas) adviseerde mij dit	5%	17%	12%	10%
Dat is strategisch slim (ik houd rekening met een mogelijke regering)	13%	18%	11%	9%
Deze partij komt op voor mijn regio	6%	5%	4%	4%
De partij doet het goed in de peilingen	5%	6%	3%	3%
Weet ik niet	1%	0%	1%	3%
Anders	2%	2%	2%	2%
De partij doet het slecht in de peilingen	1%	1%	1%	1%

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

In tegenstelling tot NSC is voor kiezers van het CDA is de lijsttrekker de afgelopen tijd juist belangrijker geworden. Momenteel is de leider voor 53 procent van hen een reden om op de partij te stemmen.

Kiezers van GroenLinks-PvdA noemen de lijsttrekker minder vaak (8%) dan kiezers van andere partijen (gemiddeld 20%). Zij kijken juist nog vaker dan gemiddeld naar standpunten (71%) en ideologie (56%), net als kiezers van D66.

Voor kiezers van VVD is – naast de standpunten van de partij – met name de factor ‘deze partij zorgt voor stabiel bestuur’ van belang (58%).

Bij zowel PVV- als SP-kiezers is het gevoel dat de partij ‘opkomt voor mensen zoals ik’ relatief belangrijk (beide 40%).

Tabel 1.4: Belangrijkste reden(en) om te stemmen op een partij, naar huidige partijvoorkeur

‘Wat is of zijn voor u de belangrijkste reden(en) om op <voorkeurspartij> te stemmen?’

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: heeft voorkeurspartij (n = 1.967).

	Totaal	PVV	GL- PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SP	PvdD	CU
Standpunten	60%	61%	71%	51%	56%	70%	57%	55%	56%	62%	63%
Ideologie	42%	30%	56%	35%	40%	56%	34%	33%	45%	77%	69%
Lijsttrekker	20%	23%	8%	12%	39%	20%	29%	53%	18%	13%	16%
Komt op voor mensen als ik	29%	40%	22%	31%	22%	13%	37%	17%	40%	29%	36%
Komt op voor mijn regio	4%	5%	3%	2%	2%	1%	27%	4%	9%	4%	1%
Stabiel bestuur	24%	10%	31%	58%	28%	37%	10%	45%	12%	2%	23%
Goede oppositie	14%	14%	17%	5%	12%	17%	6%	21%	14%	15%	15%
Tegen andere partijen	11%	14%	15%	9%	5%	4%	10%	5%	9%	13%	2%
Uit gewoonte	12%	4%	15%	23%	1%	8%	7%	21%	11%	18%	22%
Strategisch slim	9%	10%	15%	14%	5%	9%	6%	6%	5%	2%	5%
Online stemhulp	10%	8%	14%	9%	11%	10%	5%	9%	13%	8%	0%
Goede peilingen	3%	7%	2%	3%	2%	2%	3%	4%	1%	0%	0%
Slechte peilingen	1%	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	2%	0%	4%
Anders	2%	1%	2%	2%	0%	2%	1%	2%	4%	3%	0%
Weet ik niet	3%	3%	0%	0%	0%	1%	2%	1%	4%	0%	0%

Ook in de stemkeuze weegt immigratie het zwaarst. Op de gesloten vraag welke onderwerpen een belangrijke rol spelen in de stemkeuze, antwoordt een derde (35%) immigratie en asiel. Wonen is het tweede onderwerp, gekozen door 27 procent – een wat hoger aandeel dan aan het begin van de zomer (juni: 21%). Circa een vijfde noemt zorg (19%) en/of klimaat (18%).

Waarden en normen speelt voor 18 procent een belangrijke rol in de stemkeuze. Ook bij de open vraag wordt dit thema genoemd, maar beduidend minder dan wonen, immigratie, gezondheidszorg of klimaat. Het weegt voor een groep dus wel mee in de stemkeuze maar staat niet bovenaan de prioriteitenlijst als thema waar de politiek mee aan de slag moet.

Klimaat is sinds afgelopen juni iets weggezakt: nu zegt 18 procent dat dit thema een belangrijke rol in hun partijkeuze speelt, in juni was dat 24 procent. In eerder onderzoek zien we dat ook op de langere termijn klimaat als verkiezingsthema aan relevantie verliest.¹

Tabel 1.5: Welke van de volgende onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor deze partij? Maximaal 3 antwoorden mogelijk. Basis: heeft voorkeurspartij (n = 1.967).

Onderwerp	Juni '24	September '24
Immigratie / asiel	37%	35%
Woningmarkt / betaalbare woningen / huren	21%	27%
Gezondheidszorg	19%	19%
Waarden en normen	24%	18%
Klimaatverandering	23%	18%
Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen*	13%	17%
Veiligheid / tegengaan criminaliteit	15%	16%
Onderwijs	9%	12%
Europese Unie	15%	12%
Economie/ overheidsfinanciën	11%	10%
Bescherming van de rechtsstaat*	9%	9%
Natuur	9%	8%
Ethische zaken (euthanasie, abortus, LHBTIQ+ etc.)	9%	7%
Defensie	5%	6%
Oorlog in Oekraïne	5%	6%
Werkgelegenheid	4%	6%
Landbouw	8%	6%
Inpraak en democratie	7%	6%
Dreiging van terrorisme	4%	5%
Oorlog in Israël/Palestina	5%	4%
Polarisatie	5%	4%
Tegengaan van discriminatie	5%	3%
Digitale (on)veiligheid (opkomst van AI, fake news, phishing, etc.)	1%	1%
Anders	3%	3%
Weet ik niet	2%	5%

*In juni voorgesteld als resp. 'bestaanszekerheid' en 'goed bestuur'.

¹ Zie bijvoorbeeld [Opinieonderzoek Europese Verkiezingen 2024 \(wpcdnnode.com\)](https://wpcdnnode.com)

Hoewel immigratie gemiddeld genomen het vaakst wordt genoemd als thema dat een belangrijke rol in de partijkeuze speelt, gaan hier flinke verschillen tussen partijen achter schuil. Met name voor PVV-kiezers (78%) is dit thema belangrijk, ook voor VVD-kiezers is het het meest genoemde thema (45%). Voor andere coalitiepartijen (NSC, BBB) is het minder belangrijk; onder linkse kiezers speelt dit het minst.

Wonen is juist een thema met relatief weinig verschillen, dat kiezers bij veel verschillende partijen in enige mate kiezen. Het meest nog is dit het geval bij SP en GroenLinks-PvdA (beide 38%). Ten opzichte van juni werd dit thema belangrijker voor GroenLinks-PvdA-kiezers (toen: 21%), terwijl klimaat voor deze kiezers iets zakte in belang (toen: 65%, nu 50%).

Tabel 1.6: Welke van de volgende onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor deze partij?
Naar huidige politieke voorkeur. Maximaal 3 antwoorden mogelijk. Basis: heeft voorkeurspartij (n = 1.967).

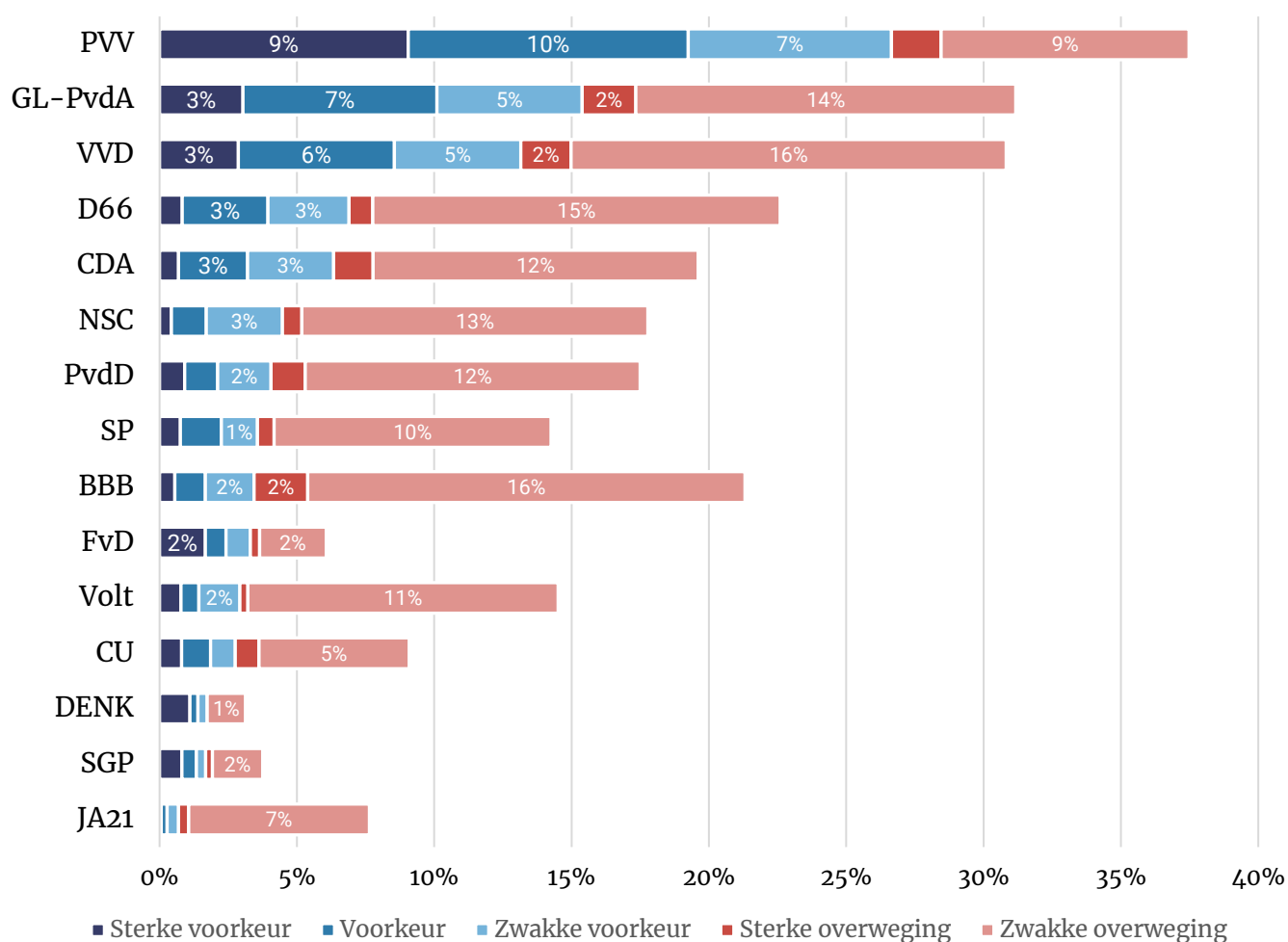
	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA	SP	PvdD	CU
Migratie	35%	78%	10%	45%	27%	16%	19%	14%	20%	6%	14%
Wonen	27%	33%	38%	28%	17%	19%	28%	33%	38%	5%	17%
Zorg	19%	25%	21%	14%	13%	14%	16%	29%	29%	4%	13%
Klimaat	19%	3%	50%	5%	6%	50%	10%	9%	20%	67%	22%
Waarden en normen	18%	11%	13%	12%	42%	13%	27%	46%	18%	23%	59%
Armoede	17%	15%	41%	3%	17%	7%	12%	18%	32%	6%	32%
Veiligheid	16%	31%	4%	29%	5%	6%	7%	19%	9%	5%	8%
Onderwijs	12%	8%	15%	7%	4%	33%	5%	11%	17%	4%	21%
EU	12%	11%	10%	9%	8%	27%	2%	10%	6%	4%	5%
Economie	10%	3%	5%	42%	17%	9%	3%	6%	10%	0%	0%
Rechtsstaat	9%	4%	10%	12%	43%	7%	3%	15%	5%	6%	16%
Ethische zaken	8%	1%	12%	2%	2%	21%	1%	3%	13%	20%	31%
Natuur	8%	2%	15%	3%	2%	15%	16%	3%	5%	57%	4%
Werk	6%	4%	5%	15%	9%	2%	5%	0%	6%	2%	1%
Landbouw	6%	2%	4%	2%	5%	5%	61%	3%	2%	13%	0%
Defensie	6%	4%	3%	17%	8%	6%	5%	5%	3%	8%	6%
Oekraïne	6%	3%	4%	9%	7%	5%	4%	7%	3%	2%	4%
Inspraak en democratie	5%	2%	5%	4%	22%	8%	6%	9%	4%	1%	0%
Dreiging terrorisme	5%	14%	1%	4%	0%	2%	3%	1%	3%	0%	0%
Polarisatie	4%	1%	5%	3%	3%	8%	4%	9%	5%	0%	1%
Israël/Palestina	4%	3%	2%	2%	2%	1%	1%	0%	0%	9%	12%
Tegengaan discriminatie	3%	1%	8%	1%	5%	2%	3%	7%	3%	3%	3%
Digitale (on)veiligheid	1%	2%	0%	1%	2%	2%	0%	0%	1%	0%	2%
Anders	3%	3%	1%	2%	3%	1%	3%	0%	6%	8%	1%
Weet ik niet	4%	2%	1%	3%	0%	2%	6%	9%	6%	2%	4%

1.6 Bindingskracht partijen

Onderstaande figuur toont de bindingskracht van de politieke partijen in de Tweede Kamer. De blauwe balken geven aan welk percentage kiezers een eerste voorkeur heeft voor een partij. Hoe donkerder het blauw, hoe sterker de voorkeur. De rode balken zijn kiezers die een voorkeur hebben voor een andere partij, maar ook deze partij overwegen. Ook hier geldt weer: hoe roder, hoe sterker een partij wordt overwogen. Zo zie je dat de PVV in totaal bij 37 procent (27% eerste voorkeur, 10% overweegt) van de kiezers in de keuzeset zit.

De figuur toont dat een aantal partijen (zoals BBB en Volt) een duidelijk grotere potentie hebben dan het huidige zetelaantal doet vermoeden.

Figuur 1.2: Bindingskracht politieke partijen

2 Waardering en bekendheid politici

2.1 Ministers: bekendheid

Net als in juni legden we de namen van de nieuwe ministers voor en vroegen of men deze namen kent. Alleen de naam werd getoond, niet de partij of het ministerie. We zien voor meerdere ministers dat de bekendheid is gestegen, sommigen (Schoof, Faber, Wiersma) werden aanzienlijk bekender. Niet toevallig degenen die het meest in de aandacht stonden met hun portefeuilles.

Het bekendst is nog steeds Mona Keijzer, de BBB-minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening: 75 procent kent haar (was 76%).

Daarna volgt premier Dick Schoof, wiens bekendheid steeg van 44 naar 70 procent.

De bekendheid van Fleur Agema (PVV, Volksgezondheid, Welzijn en Sport: van 57% naar 64%) nam enigszins toe. Die van Femke Wiersma verdubbelde: van 21 naar 45 procent. Voor het overige zijn de ontwikkelingen bescheiden.

Sophie Hermans (VVD, Klimaat en groene groei) blijft bekend bij 56 procent.

Het aandeel dat 'geen van deze' kent daalde van 17 naar 12 procent.

Tabel 2.1 – Bekendheid ministers

'Hieronder ziet u de namen van personen die minister (lijken te) worden. Welke daarvan kent u?'

Basis: allen (n = 2.208). *Aan respondenten werd alleen de naam getoond, niet de partij of het ministerie.

	17 juni '24	16 september '24
Mona Keijzer (BBB, Volkshuisvesting, RO)	76%	75%
Dick Schoof (partijloos, AZ, premier)	44%	70%
Fleur Agema (PVV, gezondheidszorg)	57%	64%
Marjolein Faber (PVV, Asiel en migratie)	27%	59%
Sophie Hermans (VVD, Klimaat, gr. groei)	56%	56%
Femke Wiersma (BBB, Landbouw)	21%	45%
Barry Madlener (PVV, Infra en Waterstaat)	11%	22%
Ruben Brekelmans (VVD, Defensie)	11%	18%
Eddy van Hijum (NSC, Sociale zaken)	11%	17%
Eppo Bruins (NSC, Onderwijs, C&W)	11%	15%
Eelco Heinen (VVD, Financiën)	6%	14%
Reinette Klever (PVV, Buitenl. handel en Ontw. hulp)	5%	13%
Dirk Beljaarts (PVV, Economische Zaken)	4%	8%
Caspar Veldkamp (NSC, Buitenlandse Zaken)	2%	8%
David van Weel (VVD, Justitie en Veiligheid)	2%	7%
Judith Uitermark (NSC, Binnenlandse Zaken)	2%	5%
Geen van deze	17%	12%

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

2.2 Ministers: waardering

De meeste ministers worden nu al (iets) lager gewaardeerd dan in juni, bij het aantreden van het kabinet.

Uitzondering is **Marjolein Faber**, die stijgt in waardering, van een 4,1 naar 4,8, waarmee ze nog wel een van de lager gewaardeerde ministers is. Dit is te verklaren door de zeer gemengde gevoelens die ze oproept: enthousiasme en afkeuring (zie hierna).

De waardering voor premier **Schoof** is stabiel te noemen (was 7,6, nu 6,6).

Sommige ministers worden enkele tienden beter gewaardeerd, andere enkele tienden tot een half punt minder. We moeten echter rekening houden met de geringe bekendheid van een aantal ministers, waardoor ook maar relatief weinig respondenten de waarderingvraag hebben gekregen.

Significante dalingen zien we voor Dirk Beljaarts, Femke Wiersma, Fleur Agema en ReINETTE Klever. Klever wordt 1,5 punt lager gewaardeerd (van een 5,3 naar een 3,8), maar ze is nog vrij onbekend (13% kent haar).

Tabel 2.2 – Waardering ministers

‘Kunt u aangeven – met een cijfer van 1 tot 10 – hoe u elke politicus waardeert?’

Basis: is bekend met minister. *Aan respondenten werd alleen de naam getoond, niet de partij of het ministerie.

	17 juni '24	16 september '24
Dick Schoof (partijloos, AZ, premier)	6,7	6,6
Judith Uitermark (NSC, Binnenlandse Zaken)	6,2	6,6
Caspar Veldkamp (NSC, Buitenlandse Zaken)	6,3	6,5
David van Weel (VVD, Justitie en Veiligheid)	7,0	6,4
Eelco Heinen (VVD, Financiën)	6,8	6,4
Eddy van Hijum (NSC, Sociale zaken)	6,5	6,2
Ruben Brekelmans (VVD, Defensie)	5,9	6,1
Eppo Bruins (NSC, Onderwijs, C&W)	6,3	5,8
Dirk Beljaarts (PVV, Economische Zaken)	6,5	5,5
Femke Wiersma (BBB, Landbouw)	6,1	5,4
Sophie Hermans (VVD, Klimaat, gr. groei)	5,6	5,4
Mona Keijzer (BBB, Volkshuisvesting, RO)	5,3	5,1
Fleur Agema (PVV, gezondheidszorg)	5,6	5,0
Marjolein Faber (PVV, Asiel en migratie)	4,1	4,8
Barry Madlener (PVV, Infra en Waterstaat)	4,5	4,6
ReINETTE Klever (PVV, Buitenlandse handel)	5,3	3,8

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

Faber redelijk tot goed gewaardeerd door VVD-, BBB- en PVV-kiezers

Als we inzoomen op de grotere verschuivingen bij ministers met enige bekendheid (Faber, Wiersma, Agema, Klever) zien we dat het nogal uitmaakt aan wie je het vraagt.

Faber wordt nu dus beter gewaardeerd dan in juni, wat vooral komt door het grote(re) enthousiasme onder PVV-, VVD en BBB-kiezers. GL-PvdA en D66-kiezers blijven haar een dikke onvoldoende geven.

Femke Wiersma gaat van een 6,1 naar een 5,4. Kiezers van de meeste grote partijen zijn nu minder positief over haar. Opvallend is de nog steeds redelijk hoge waardering van de BBB-kiezers: een 7,3.

Ook Fleur Agema leverde 0,6 punt in: van een 5,6 naar een 5,0. Van de links-progressieve kiezers krijgt ze een 3. PVV- en BBB-kiezers blijven redelijk positief.

Klever wordt 1,5 punt lager gewaardeerd (van een 5,3 naar een 3,8). In juni waren er te weinig waarnemingen voor sommige kiezersgroepen, maar wat we wel zien: PVV-kiezers zijn nu al minder enthousiast over haar en kiezers van GL-PvdA en D66 zijn heel negatief over haar.

Tabel 2.3 – Waardering ministers naar partijvoorkeur

‘Kunt u aangeven – met een cijfer van 1 tot 10 – hoe u elke politicus waardeert?’

Uitgesplitst naar huidige partijvoorkeur. Basis: is bekend met minister (n-min = 20).

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB
Dick Schoof, september	6,6	7,2	5,7	7,4	7,5	6,7	7,6
Juni	6,7	7,4	5,9	7,3	7,6	6,4	7,6
Eddy van Hijum, september	6,2	5,9	5,5	6,7	7,5	5,9	7,0
Juni	6,5	6,6	6,0		8,1	6,6	
Eppo Bruins, september	5,8	6,3	4,1	6,7	6,6	5,3	7,0
Juni	6,3	6,7	5,2	7,0	7,1	6,5	
Femke Wiersma, september	5,4	6,6	3,7	6,2	6,6	3,8	7,3
Juni	6,1	7,1	4,3	6,4			7,6
Sophie Hermans, september	5,4	5,1	4,7	6,8	6,3	5,8	6,3
Juni	5,6	5,2	5,0	6,9	5,6	6,3	5,9
Mona Keijzer, september	5,1	6,9	3,2	5,6	5,7	3,3	7,1
Juni	5,3	5,2	5,0	6,9	5,6	6,3	5,9
Fleur Agema, september	5,0	7,4	2,9	5,8	5,4	3,2	6,7
Juni	5,6	7,9	3,5	5,8	6,3	4,0	7,3
Marjolein Faber, september	4,8	7,9	2,0	5,9	5,5	2,6	7,2
Juni	4,1	6,8	1,9	4,4		2,3	
Barry Madlener, september	4,6	6,9	2,7	5,4		3,2	
Juni	4,5	6,8	1,8	4,5			
Reinette Klever, september	3,8	6,4	1,9	5,1		2,4	
Juni	5,3	7,6					

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

2.3 Fractievoorzitters: bekendheid

Geert Wilders, Pieter Omtzigt, Caroline van der Plas, Thierry Baudet, Frans Timmermans, Dilan Yesilgöz en Rob Jetten zijn bekend bij acht tot negen op de tien kiezers.

Nicolien van Vroonhoven, de tijdelijke vervanger van Pieter Omtzigt, is bekend bij 17 procent van de kiezers.

Stephan van Baarle, Chris Stoffer en Jimmy Dijk zijn de minst bekende fractievoorzitters: bekend bij een derde tot een kwart.

Tabel 3.4 – Bekendheid fractievoorzitters

'Welke van onderstaande politici kent u?' Basis: allen (n = 2.208).

	Mei 2023	Juli 2023	Aug. 2023	Nov. 2023	Juni 2024	Sept. 2024
Geert Wilders	94%	95%	95%	94%	96%	91%
Thierry Baudet	91%		92%	89%	90%	90%
Pieter Omtzigt	86%	83%	90%	91%	93%	88%
Caroline van der Plas	86%	89%	88%	89%	93%	85%
Frans Timmermans		79%	84%	87%	90%	83%
Dilan Yesilgöz		75%	77%	85%	90%	82%
Rob Jetten		85%	84%	85%	88%	80%
Esther Ouwehand	51%		55%	70%	72%	61%
Henri Bontenbal		10%	48%	65%	68%	61%
Joost Eerdmans	61%		63%	65%	64%	59%
Laurens Dassen	36%		40%	48%	49%	45%
Mirjam Bikker	22%		36%	49%	53%	43%
Jimmy Dijk					25%	28%
Stephan van Baarle				26%	32%	24%
Chris Stoffer				28%	30%	22%
Nicolien van Vroonhoven-Kok						17%
Geen van bovenstaande					2%	5%

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

2.4 Fractievoorzitters: waardering

Drie relatief nieuwe oppositieleiders Bontenbal, Bikker en Dijk worden goed gewaardeerd door het kiezersvolk. Henri Bontenbal krijgt het hoogste cijfer: een 6,1. Gezien het feit dat veel kiezers (61%) hem ondertussen kennen is dat een goede prestatie. Mirjam Bikker (43%) en Jimmy Dijk (28%) zijn minder bekend – en vooral bij hun eigen kiezers en kiezer van aanpalende partijen – waardoor het cijfer makkelijker hoog kan zijn.

Opvallend is dat Frans Timmermans – de leider van de grootste oppositiepartij – hier niet bij kan aanhaken. Hij staat stationair op een 4,4. Ook Rob Jetten is stabiel: een 5,1.

Dan de coalitiepartijen. De populariteit van Pieter Omtzigt daalt verder. Een jaar geleden scoorde hij nog een 7,5 in juni was dat een 5,6 en nu – nadat hij een stap terug heeft gedaan – komt hij uit op een 5,2. Zijn (tijdelijke) vervanger Nicolien van Vroonhoven is weliswaar nog vrij onbekend (17% kent haar) maar krijgt een keurige 5,6 van de kiezers.

De leiders van de andere coalitiepartijen zijn redelijk stabiel qua populariteit. Dilan Yesilgöz krijgt een 5,4, Geert Wilders een 5,0 en Caroline van der Plas een 5,2.

Tabel 2.5 – Waardering fractievoorzitters in de tijd (sinds augustus 2023)

‘Hieronder ziet u een aantal politici die u (van naam) kent. Kunt u aangeven – met een cijfer van 1 tot 10 – hoe u deze politicus waardeert?’ Basis: bekend met politicus.

	2023				2024						
	aug	sept (1)	sept (2)	okt (1)	okt (2)	nov (1)	nov (2)	feb (1)	mei	juni	sept
Henri Bontenbal	5,2	5,0	5,0	5,1	5,0	5,2	5,4	5,9	5,8	6,2	6,1
Mirjam Bikker	5,5	5,3	5,3	5,2	5,0	5,1	5,2	5,5		5,8	5,9
Jimmy Dijk								5,9		6,0	5,7
Nicolien van Vroonhoven-Kok											5,6
Dilan Yesilgöz	6,4	6,4	6,2	6,2	6,0	6,0	6,0	5,1	5,1	5,5	5,4
Pieter Omtzigt	7,6	7,5	7,3	7,3	7,2	7,0	6,7	5,5	5,3	5,6	5,2
Caroline vd Plas	6,0	6,0	5,6	5,6	5,5	5,1	5,4	5,5	5,0	5,3	5,2
Laurens Dassen											5,2
Rob Jetten	4,9						4,9				5,1
Chris Stoffer							3,7				5,1
Geert Wilders	4,6	4,8	4,8	4,8	4,7	4,7	5,0	5,2	5,0	5,2	5,0
Esther Ouwehand	5,4						4,7				4,9
Joost Eerdmans	4,7						4,2				4,7
Frans Timmermans	5,3	5,0	4,8	4,7	4,8	4,9	4,8	4,5	4,3	4,4	4,4
Stephan van Baarle											3,9
Thierry Baudet	2,3						2,4				2,3

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

Timmermans roept weinig enthousiasme op bij eigen achterban

Henri Bontenbal wordt vrij goed gewaardeerd (minimaal een zes) van links tot rechts (alleen de PVV-kiezers zijn iets minder enthousiast). Zijn eigen kiezers geven hem opnieuw een 8.

Jimmy Dijk wordt door kiezers van SP (7,7) en GL-PvdA (6,8) vrij goed gewaardeerd.

Pieter Omtzigt levert weliswaar gemiddeld in, maar zijn eigen kiezers blijven hem hoog waarderen (stabiel op 8,4). Onder PVV-, VVD-, BBB- en D66-kiezers lijkt zijn populariteit af te nemen.

Dilan Yesilgöz doet het onder de VVD-kiezers redelijk goed (een 7,7) en verder krijgt ze een voldoende van kiezers van NSC, BBB en CDA.

Geert Wilders doet het nog steeds erg goed onder z'n eigen achterban (een 8,5: de hoogste waardering van de eigen kiezers), redelijk onder BBB-kiezers en verder krijgt hij onvoldoendes. Van de GL-PvdA-kiezers zelfs maar een 2,1.

Frans Timmermans sluit de rij van de leiders van de 'grotere partijen'. Hij krijgt van zijn eigen achterban de laagste scores in vergelijking met de andere partijleiders: een 7,2. D66-kiezers geven hem een keurige 6,7, verder krijgt hij alleen onvoldoendes. Van de PVV-kiezers slechts een 2,3.

Tabel 2.5 – Waardering fractievoorzitters naar huidige politieke voorkeur (juni en september)

'Hieronder ziet u een aantal politici die u (van naam) kent. Kunt u aangeven – met een cijfer van 1 tot 10 – hoe u deze politicus waardeert?' Basis: bekend met politicus.

	Totaal	PVV	GL-PvdA	VVD	NSC	D66	BBB	CDA
Henri Bontenbal, sept.	6,1	5,3	6,2	6,7	6,2	7,1	6,4	8,0
Juni	6,2	5,2	6,3	6,6	6,9	6,8	5,9	8,0
Jimmy Dijk, sept.	5,7	4,1	6,8	4,6	5,4	6,1	4,8	5,8
Juni	6,0	5,2	6,7	4,9	6,3	6,2	4,8	6,0
Mirjam Bikker, sept.	5,9	4,5	6,5	6,0	5,9	6,8	5,9	6,8
Juni	5,8	4,5	6,6	5,9	5,8	6,8	4,8	6,9
Dilan Yesilgöz, sept.	5,4	5,7	4,2	7,7	6,1	5,3	6,1	6,2
Juni	5,5	5,7	4,3	7,6	6,0	5,6	6,2	6,3
Pieter Omtzigt, sept.	5,2	4,8	5,2	5,1	8,4	5,1	5,2	5,4
Juni	5,6	5,4	5,3	5,6	8,4	6,1	5,9	5,8
Caroline van der Plas, sept.	5,2	7,4	2,9	5,8	5,9	3,0	8,3	4,7
Juni	5,3	7,5	2,8	5,6	6,1	3,3	8,1	4,8
Geert Wilders, sept.	5,0	8,5	2,1	5,4	4,7	2,5	6,4	3,9
Juni	5,2	8,4	2,3	5,5	5,5	2,9	6,7	4,0
Frans Timmermans, sept.	4,4	2,3	7,2	4,0	4,7	6,7	3,1	4,9
Juni	4,4	2,3	7,3	4,0	3,9	6,5	2,7	5,1

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

3 Tevredenheid met kabinet Schoof

3.1 Tevredenheid met Schoof neemt iets af

In mei, na de presentatie van het hoofdlijnenakkoord maar voordat de ministersploeg bekend was, waren kiezers behoorlijk enthousiast over het nieuwe kabinet van PVV, VVD, NSC en BBB. De helft (50%) gaf aan heel of tamelijk tevreden te zijn, terwijl 39 procent ontevreden was. In juni was dat aanzienlijk gedaald (naar 39 procent). En nu – in september – is dat nog 33 procent.

Het aandeel niet zo of helemaal niet tevreden steeg van 43 naar 45 procent is. Het aandeel ‘weet ik niet’ steeg van 18 naar 22 procent.

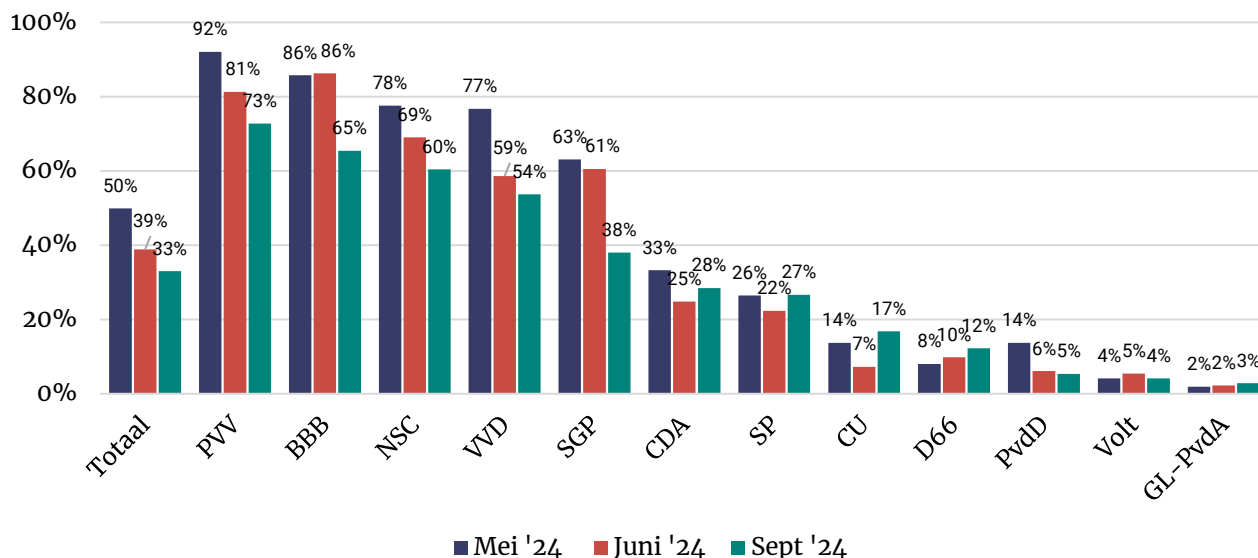
Hoewel nog steeds de kiezers van de vier coalitiepartijen het meest tevreden zijn, zien we daar ook de grootste afname van het enthousiasme. Het meest tevreden zijn de huidige PVV-kiezers, maar ook nam het af: van 92 procent via 81 procent naar 73 procent. Kiezers van BBB waren in juni nog het meest tevreden, maar dat neemt nu het meest af (van twee keer 86% naar 65% nu). NSC- (60%) en VVD-kiezers (54%) zijn in meerderheid nog tevreden, maar ook hier is het enthousiasme tanende.

SGP-kiezers waren tot juni het vaakst tevreden van de kiezers van niet-regeringspartijen, maar ook hier zien we een flinke afname (van 63% via 61% naar 38%). Kiezers van andere oppositiepartijen waren al niet erg tevreden met het nieuwe kabinet, maar hier zien we geen verdere afnames.

Het meest ontevreden zijn kiezers van GL-PvdA, Volt, PvdD, D66 en ChristenUnie.

Figuur 1.2: Hoe tevreden of ontevreden bent u met het kabinet Schoof (van PVV, VVD, NSC en BBB)?

Basis: allen (n= 2.208). Getoond in figuur: aandeel ‘tevreden’, uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur.

Bron: Ipsos I&O, 16 september 2024

3.2 Ontevreden BBB- en PVV-kiezers hebben het niet over stikstof, landbouw of asiel

Kiezers van de coalitiepartijen die nu niet of niet zo tevreden zijn met dit kabinet hebben het vooral over de samenwerking tussen de coalitiepartijen (die ze niet goed vinden), het geruzie, het onderling wantrouwen. PVV-kiezers beklagen zich erover dat de PVV teveel water bij de wijn heeft moeten doen, VVD-kiezers vinden de bewindslieden van de andere partijen vaak niet goed. Opvallend is dat PVV-, BBB-, VVD- en NSC-kiezers die niet zo tevreden zijn niet spontaan beginnen over stikstof, landbouw, boeren, asiel of immigratie. Een BBB-kiezer: *“Teveel uiteenlopende meningen, geen duidelijke visie, teveel negatieve berichten die op twitter worden geplaatst door de ministers, te weinig feeling met de praktijk, teveel wordt bedacht vanachter een buro.”*

Kiezers van de oppositiepartijen doen dat juist wel. Zij zien grote problemen opdoemen als het gaat over het klimaat, de natuur, de focus op immigratie en asiel. Veel links-progressieve kiezers, maar ook kiezers van het CDA vinden de plannen niet realistisch.

Een GL-PvdA-kiezer: *“De ministers verkondigen plannen die zij nauwelijks waar kunnen maken. Asielbeleid, landbouw plannen. Ook de plannen betreffende de zorg zijn niet vertrouwenwekkend.”*

Hieronder enkele open antwoorden om het sentiment onder kiezers te illustreren:

PVV-kiezers

Het is noodgedwongen ontstaan dus heel veel sterke punten van Wilders heeft hij moeten laten varen. Teveel kapiteins op t schip.

Als de grootste gekozen party zeer veel water bij de wijn moet doen om tot een kabinet te komen en daar ruim een half jaar voor nodig hadden druist dit in tegen wat de bevolking heeft gekozen

Ze zijn niet standvastig en schuiven belangrijke punten voor zich uit

Geen eenheid, weinig overeenkomsten, te veel onenigheid, soms respectloos

Het duurt allemaal veel te lang. Ze zijn verstrikt in regeltjes en tegenwerkende ambtenaren

Het duurt te lang. Teveel gezever. Neem een besluit!!! Er zijn ook veel teveel partijen. Dan duurt t besluitnemen alleen maar langer.

Politici maken vele beloftes maar het nakomen moet altijd nog maar blijken. Zolang de beloftes niet worden nagekomen zullen Nederlands weinig vertrouwen hebben.

Prinsjesdag moet nog komen, maar ik hoor nu al geluiden zoals 21% btw voor zwemles. Nu betaal ik al asociaal veel geld. Namelijk €73,- per maand. Ook hoor ik voor buitenlanders een btw verlaging op loon. Waarom voor hun? Heel veel Nederlanders kunnen dat goed gebruiken!!!

VVD-kiezers

Het is los zand. De PVV is onbetrouwbaar en zie ik niet als een betrouwbare regeer partij. Ook de NSC is helaas niet stabiel, het recente uitvallen van de partijleider is daar voorbeeld van. Deze partijen drijven beiden op hun leider, geen goed nieuws voor onze regering

Bezig met ruzie en on tuitvoerbare plannen

Bijeengeraapt zootje, eigen parochie en niet voor het landsbelang, geen ervaring in besturen, geen team en de fractievoorzitters zitten er niet in

Ik denk dat er conflicten met PVV gaan komen. De PVV heeft gezegd dat ze met name op asiel beleid een gematigd beleid gaan voeren tov de visie waar de partij eigenlijk voor staat. Ik hoop dat ze dit waar kunnen maken (ben nl. in het geheel geen voorstander van PVV) maar ik denk dat ze dit niet vol kunnen houden. Dit zal leiden tot botsingen met overige coalitie partners met een breuk als gevolg.

De partijen liggen qua denkbeelden ver uit elkaar. Gaan snel over de grenzen van elkaars ideologieën

Te populistisch, te divers, te weinig ervaring. Te grote kans op kabinetsval voordat plannen gerealiseerd zijn.

NSC-kiezers

Heel veel praten en geen daden nog

Ook de leden van dit kabinet zijn meer met elkaar en de oppositie in persoon bezig, dan dat met regeren.

Ze gaan er niet met z'n allen voor. Onderling geen vertrouwen.

Ze zijn meer bezig om elkaar af te branden dan dat ze bezig zijn om er met elkaar uit te komen

BBB-kiezers

Te veel uiteenlopende meningen, geen duidelijke visie, teveel negatieve berichten die op twitter worden geplaatst door de ministers, te weinig feeling met de praktijk, teveel wordt bedacht vanachter een bureau.

Beloftes worden tot nu toe niet waargemaakt.

Onderlinge spanningen tussen de coalitiepartijen. Vage beleidsvoornemens.

Ze roepen van alles, maar nemen geen duidelijke beslissingen of duurt veel te lang. Er wordt te weinig naar de burger gekeken.

Ze zijn nog te kort bij elkaar om daar nu een uitgesproken mening over te hebben.

GL-PvdA-kiezers

Alle plannen stralen uit dat ze aan symboolpolitiek doen en proberen moeilijke beslissingen uit de weg te gaan. Ik mis vooral plannen voor over de langere termijn om te zorgen dat we niet nog een keer tegen iets als de stikstofcrisis gaan aanlopen, een probleem wat we al meer dan 10 jaar proberen te negeren

De ministers verkondigen plannen die zij nauwelijks waar kunnen maken. Asielbeleid, landbouw plannen. Ook de plannen betreffende de zorg zijn niet vertrouwenwekkend

SP-kiezers

Ik moet nog zien wat ze ervan bakken. Of ze sommige voornemens kunnen uitvoeren die gunstig voor het volk zijn. Over een aantal zaken, zoals het laten vallen van het stikstofbeleid, maak ik me toch wel zorgen.

Wij willen dat de gehele gezondheidszorg genationaliseerd is. Het openbaar vervoer en de nutsbedrijven. De asielzoeker direct terug naar hun territoriale gronden ten behoeven van woningen waar meer de discriminatie tegen Nederlanders stopt. Denk we dan geen woningen hoeven te bouwen onze landbouw gronden hebben we nodig voor ons eten even als hun dieren.

Volt-kiezers

Rechtse zoiets. Een boe(v/r)en partij alleen voor boeren, eentje die te veel hooi op de vork neemt (NSC), de VVD en Wilders niet Wilders.

PvdD-kiezer

De te nemen maatregelen tegen stikstof, het uitkopen van boeren, verhogingen van btw op cultuur, boeken, tijdschriften, het immigratie beleid.

Wederom worden de multinationals gepamperd. Er wordt niets gedaan aan de stikstofproblematiek. Verslechtering algehele situatie voor de vee-industrie en dieren in het algeheel. De gedane beloftes worden niet nagekomen

4 Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van vrijdagmiddag 13 september tot maandagochtend 16 september 2024. Er was geen opdrachtgever. In totaal werkten 2.208 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. De steekproef is grotendeels getrokken in het I&O Research Panel. Een deel (n = 213) deed mee via PanelClix. Dit zijn voornamelijk jongeren, lager opgeleiden en respondenten met een niet-westerse achtergrond.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van n=2.000 en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). Het I&O Research Panel werkt met een spaarprogramma, waarbij deelnemers punten sparen afhankelijk van de lengte en complexiteit van de vragenlijst. Deze punten kunnen later worden ingewisseld voor Bol.com-tegoed of een donatie aan een goed doel.

Ipsos I&O

Ipsos I&O komt voort uit het recente samengaan van I&O Research en Ipsos. Ipsos I&O is het grootste onderzoeksbureau voor overheid en non-profit (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA, 2022). Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Wij werken voor overheids- en non-profitorganisaties.

Ipsos I&O is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR-gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. Ipsos I&O is ISO 9001-, ISO 20252-, ISO 27001-, ISO 27701- en NEN-5710 gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 20252-Annex A gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.

Contactgegevens

Ipsos I&O Enschede

Zuiderval 70

Postbus 563

7500 AN Enschede

053 - 200 52 00

KVK-nummer 08198802

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl

Ipsos I&O Amsterdam

Piet Heinkade 55

1019 GM Amsterdam

020 - 308 48 00

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl